

Aesthetic and creative development in early childhood education

Almaz Akhmadova

Senior teacher of the Department of Preschool Education Pedagogy of Azerbaijan State Pedagogical University. Azerbaijan. E-mail: ayten.az@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-4025-4761>

Abstract. The article explores the cultural and aesthetic development of children in the period of preparation for starting school. It is underlined that the cultural and aesthetic education provides preschool pupils to improve artistic feelings and tastes, artistic creativity, the ability to observe and discuss objects in the world around them. Aesthetic preparation of children stimulates their creative abilities. The new combination of colors and shapes in the descriptive activity, the creation of different models in the building games process, listening to new stories and tales, simple melodies in musical activities, songs and children's musical instruments contribute to the aesthetic development of preschoolers. Children gain the ability to correctly appreciate the beauty around them and a positive emotional attitude to the world.

Keywords: aesthetic education, cultural and aesthetic development, preschool stage, descriptive activity, personality of a child, cooperation with parents.

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.207>

To cite this article: Akhmadova A. (2020) Aesthetic and creative development in early childhood education. *Journal of Preschool and Primary Education*, Vol. 231, Issue II, pp. 25–36.

Article history: Received — 08.06.2020; Accepted — 23.06.2020

Məktəb təliminə hazırlıq dövründə uşaqların mədəni-estetik inkişafı

Almaz Əhmədova

ADPU-nun Məktəbəqədər təhsilin pedaqogikası kafedrasının baş müəllimi.
Azərbaycan. E-mail: ayten.az@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-4025-4761>

Annötasiya. Məqalədə məktəb təliminə hazırlıq dövründə uşaqların mədəni-estetik inkişafından söhbət gedir. Mədəni-estetik inkişaf məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda estetik hissələrin və bədii zövqün, yaradıcılıq qabiliyyətlərinin, ətraf aləmdəki obyektləri müşahidə və müzakirə etmək bacarıqlarının inkişafını təmin edir. Uşaqların estetik inkişafı onların yaradıcılıq qabiliyyətlərini stimullaşdırır. Təsviri fəaliyyətdə rənglərin və formaların yeni birləşmələri, quraşdırma prosesində müxtəlif modellərin qurulması, yeni hekayə və nağılların, musiqi fəaliyyətində sadə melodiyaların dinlənilməsi, mahnı oxumaq və uşaq musiqi alətlərində ifa məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik inkişafına kömək edir. Beləliklə, uşaqlarda ətraf aləmin gözəlliklərini düzgün qiymətləndirmək bacarığı və müsbət emosional münasibət formalaşmağa başlayır.

Açar sözlər: məktəbəqədər dövr, mədəni-estetik inkişaf, estetik təbiiyyət, təsviri fəaliyyət, uşaq şəxsiyyəti, əməkdaşlıq.

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.207>

Məqaləyə istinad: Əhmədova A. (2020) Məktəb təliminə hazırlıq dövründə uşaqların mədəni-estetik inkişafı. «Məktəbəqədər və ibtidai təhsil», № 2 (231), səh. 25–36.

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 08.06.2020; qəbul edilib – 23.06.2020

Giriş / Introduction

Uşaqların məktəbə hazırlığı məktəbəqədər müəssisənin kiçik yaş qrupundan başlayaraq, ardıcıl həyata keçirilən təlim-tərbiyə işinin məqsədayönlü nəticəsidir. Uşaq şəxsiyyətinin formalaşmasında estetik təbiiyyət mühüm sahə olmaqla, uşaqların əqli, fiziki, mənəvi, mədəni inkişafı üçün son dərəcə böyük əhəmiyyət kəsb edir. Estetik təbiiyyətin sistemli inkişafı, müşahidə edilən əşya və hadisələrin mənasını başa düşmək, forma, rəng, konstruksiya, hündürlük, en kimi fəza münasibətlərini görmə bacarığı və s. uşaq yaradıcılığının əsası hesab olunur.

“Həyata, gerçəkliyə estetik münasibəti daha dolğun ifadə edən ədəbiyyat və incəsənət böyük idraki təsir qüvvəsinə malik olub, xalq kütlələrini həyatda və məişətdə gözəlliklər yaratmağa, bu yaradıcılıq prosesində hərtərəfli inkişaf edərək, gözəl mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərə malik olmağa sövq edir” [Məmmədov Z. İ. Estetika və yeni insan təbiiyyəti, 1978].

Məktəb təliminə hazırlıq dövründə estetik təbiiyyət böyük əhəmiyyət kəsb edir. Estetik təbiiyyət hərtərəfli inkişaf etmiş gələcək nəslin digər keyfiyyətləri ilə də sıx vəhdətdədir. Estetik təbiiyyətin bünövrəsi ailədə qoyulur. Ailədə ana laylası uşağın eşitdiyi ilk melodiyadır. Oyuncaqların, evin avadanlıq və əşyalarının gözəlliyi, valideynlərin oxuduğu mahnı və şeirlər, danışdıqları nağıllar, təbiət qoynunda gəzintilər – bütün bunların kiçik yaşlardan uşaqların zövqünü formalaşdırdığı desək, yanlışdır.

Əsas hissə / Main part

Valideynlər uşağın ilk təbiiyyətiləri və müəllimləridir. Uşaq ilk addımını atanda, ətraf aləmi öyrənməyə, mənimsəməyə başlayanda əl-qol hərəkətləri ilə oyunu ifadə edən hərəkətlər göstərir, əşyaları tanımaq üçün onların üzərində təcrübələr aparmağa başlayır, onları döyəcəyir, atır, bəzən də sökülür, sındırır. Uşaq bu zaman həmin əşyanın nə işə yaradığını, quruluşunu öyrənməyə çalışır. Bu dövrdə musiqi səsi eşidəndə ona reaksiya vermək, ritmə uyğun hərəkətlər etmək uşaqda ritmik ahənglərə, musiqi melodiyalarına, nəğmələrə meyillilik yaradır. Uşağı yatızdırarkən ana həzin laylalar, mahnılar oxuyur. Bu melodiyalar uşağın beynini sakitləşdirib, tez bir zamanda yuxuya getməsinə şərait yaradır. Deməli, deyə bilərik ki, uşağa ilk estetik hissələr ana laylaları ilə, həzin və oynaq melodiyalarla ötürülür. Buna görə də bir çox pedaqoq və psixoloqlar məsləhət görürlər ki, uşaqlara musiqili oyuncaqlar verilsin [Həmzəyev M.Ə. Pedaqoji psixologiya, 1991].

F.Frebelin fikrincə, uşaq bağçada sanki bir bitki kimi yetişdirilməlidir. Onlarda yüksək emosionallıq, gümrəhlik yaratmaq və məktəb təliminə düzgün bir şəkildə hazırlamaq lazımdır. Uşaqların fiziki inkişafına xarici təsirlər nəticəsində hiss

üzvlərinin inkişafına şərait yaratmaq olar. “Bağban güllərə qulluq etdiyi kimi, tərbiyəçilər də uşaqlara qulluq etməli, onların tələbatlarına uyğun tərbiyə prosesi yaratmalıdırlar” [Həsənov A. Məktəbəqədər pedaqogika, 2000].

F.Frebel uşaqların estetik tərbiyəsinin inkişafı üçün rəsm, musiqi, yapma, nəğmə, təbiətdə əmək və s. məşğələləri vacib sayırdı. Bu məşğələlər vasitəsilə uşaqda sadəcə estetik deyil, həm də fiziki, əqli, əxlaqi qabiliyyətlər inkişaf etdirilir. Təbiətdə tərbiyə uşaqlarda ətrafı dərk etməyə, Allahın verdiyi nemətlərdən zövq almağa, onları dərinəndən fikirləşərək böyüklər və yaşlıları ilə fikir mübadiləsi aparmağa sövq edir. Bununla yanaşı, təmiz havada bədən tərbiyəsi məşğələlərinin təşkili uşaqlarda fiziki tərbiyənin inkişafına şərait yaradır.

Estetik tərbiyə şəxsiyyətin inkişafında, bəşəri hissələrin formalaşmasında mühüm rol oynayır ki, bunun da təməli erkən yaşlarda qoyulur. Bu baxımdan “Məktəbəqədər təhsilin proqramı (kurikulumu)”nda uşaqların inkişafının 4 inkişaf sahəsi üzrə həyata keçirilməsi müəyyən edilmişdir ki, nəzərdə tutulan inkişaf sahələrindən üçüncüsü “Estetik və yaradıcı inkişaf” adlandırılır [Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsilin proqramı (kurikulumu). 2014].

“Məktəbəqədər təhsilin proqramı (kurikulumu)”nda təqdim edilən məzmun standartları uşaqlarda təlimə, yaradıcılığa və dərk etməyə maraq yaranmasına istiqamətlənmişdir.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik inkişafı onların yaradıcılıq qabiliyyətlərini stimullaşdırır. Təsviri fəaliyyətdə rənglərin və formaların yeni birləşmələri, quraşdırma prosesində müxtəlif modellərin qurulması, hekayə və nağılın, musiqi fəaliyyətində melodiyanın dinlənilməsi, mahnı oxumaq və uşaq musiqi alətlərində ifa, rəqslərin öyrənilməsi məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik zövqünün inkişafına kömək edir.

Uşaqlarda ətraf aləmin gözəlliklərini duymaq və qiymətləndirmək, estetik cəhətdən qavramaq və müvafiq bədii nümunələr yaratmaq bacarıqları, ətraf aləmə müsbət emosional münasibət formalaşdırmaq üçün ilkin pillə sayılan məktəbəqədər təhsil sahəsində aparılan işlər estetik tərbiyənin vəzifələrinə daxildir. Əməli fəaliyyət prosesində uşaqda yaradıcı təxəyyül, təfəkkür, ünsiyyət, digər insanların mövqeyini qəbul etmək bacarıqları yaranır və inkişaf edir. Estetik tərbiyə məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda estetik hissələrin və bədii zövqün, bədii yaradıcılıq qabiliyyətlərinin, ətraf aləmdəki obyektləri müşahidə və müzakirə etmək bacarıqlarının inkişaf etdirir.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda estetik tərbiyənin formalaşdırılması metodları

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində təşkil olunan məşğələlər estetik tərbiyənin vəzifələrini həll etmək baxımından müəyyən əhəmiyyətə malikdir. Uşaqların

qavrama qabiliyyətini, dərk etmə bacarığını və digər psixoloji xüsusiyyətləri nəzərə alaraq, məşğələni obrazlı bir şəkildə, bir aktyor məharəti ilə təşkil etmək tərbiyəçidən pedaqoji ustalılıq tələb edir.

“Əgər uşaqılıq illərində adam düzgün estetik istiqamət götürmüşsə, əgər bədii zövq – incəsənəti qavramaq, ayırı-ayrı hallara, həyat hadisələrinə, əşyalara onların estetik keyfiyyətləri baxımından qiymət vermək qabiliyyəti inkişaf etdirilmirsə, bu, bir qayda olaraq, mənəvi yoxsulluğa gətirib çıxarır, gözəllik haqqında yanlış, təsadüfi təəvvürlərin, pis zövqün yaranmasına səbəb olur” [Salahov T.T. Dünyağörüşünün və estetik baxışların formalaşmasında təsviri incəsənətin rolu, 1982]. Mühüm əhəmiyyət kəsb edən bu fikir pedaqoji baxımdan bir sıra məsələlərə xüsusi diqqət yetirmək zərurətini qarşıya qoyur və təsviri incəsənətin tərbiyəvi əhəmiyyətini iki mövqedən nəzərə çatdırır:

– *kiçik yaşlardan başlayaraq təsviri incəsənət vasitəsilə şəxsiyyətin estetik tərbiyəsinə xüsusi diqqət yetirmək;*

– *təsviri incəsənət vasitəsilə estetik inkişafın, şəxsiyyətin estetik mədəniyyətinin başlıca keyfiyyət göstəricilərini kompleks şəkildə diqqət mərkəzində saxlamaq və bunlara sistemli yanaşmaq.*

Ümumiyyətlə, təsviri incəsənət insanda bəşəri hissələr oyatmaq, həmin hissələrin təsiri ilə yaşamaq, düşündürmək iqtidarına malikdir.

Hər hansı sənət növünün özünəməxsus xüsusiyyətləri, estetik təsir imkanlarının mövcudluğu hələ estetik tərbiyə demək deyil. Müxtəlif növ sənət nümunələri və janrları yalnız o zaman tərbiyə, o cümlədən, estetik tərbiyə vasitəsinə çevrilir ki, onlar təlim-tərbiyə prosesinə geniş planda gətirilir. Bu prosesdə hər bir sahənin özünəməxsus xüsusiyyətləri və imkanları olur. Etiraf etməliyəm ki, tədris fənləri sırasına aid edilən təsviri incəsənət geniş imkanlara, təsir qüvvəsinə malikdir. Bu isə, hər şeydən əvvəl, fənnin mahiyyəti, estetik təbiəti ilə bağlıdır.

Musiqi məşğələləri

Bu tip məşğələlər uşaqların estetik tərbiyəsində əsas rol oynayır və onların daxili aləmini zənginləşdirir, bədii zövqlərini, qavrayışlarını tənzimləyir. Məktəbəqədər müəssisələrdə musiqi məşğələləri, adətən, mahnı oxuma və ya rəqs formasında aparılır. Musiqili oyunlar da vardır ki, burada həm uşaqlar oyun oynayır, həm də onlarda şən əhvali-ruhiyyə yaranır. Musiqi uşaqları həvəslə işləməyə sövq edir, onların emosional vəziyyətlərinə birbaşa təsir göstərir.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində həyata keçirilən musiqi məşğələlərində, rəqslərin öyrədilməsində uşaqların estetik inkişafı ilə yanaşı, həm də fiziki inkişafı təmin edilir. Musiqi uşaqların estetik hissələrinin, zövqlərinin inkişaf etdirilməsində güclü təsir qüvvəsinə malikdir. Uşaqlar musiqinin, rəqs etməyi çox sevirlər. Musiqi ilə estetik tərbiyəni inkişaf etdirmək üçün musiqi sədaları altında rəqs etmək, hər hansı bir musiqi alətinə ifa etmək bacarığı, intonasiya ilə şeir

söyləmək kimi bir sıra vasitələrdən istifadə etmək olar. Bununla yanaşı, müəyyən tədbirlərdə, bayramlarda, şənliklərdə uşaqlara ifa etmək üçün musiqi nömrələrinin verilməsi, onlara rəqslərin öyrədilməsi, birinci növbədə, verilən tapşırıqda düzgün əməl etməyi, məsuliyyətli olmağı və oxuyub – yazma xaricində fərqli qabiliyyətləri inkişaf etdirməyi aşılayır. Onlar verilən tapşırıqları hər kəsdən daha yaxşı yerinə yetirmək üçün əllərindən gələni əsirgəmir. Bununla onlar özlərini təbiiyəçilərəinə və ya valideynlərinə, bir növ, sübut etməyə çalışırlar. “Mən bunu edə bildim, təbiiyəçi və valideyim tərəfindən yüksək qiymətləndirildim” düşüncəsi uşaqlarda musiqiyə və ya rəqsə daha çox maraq yaradır. Burada təbiiyəçinin əsas vəzifəsi uşaqları düzgün istiqamətləndirməkdən ibarətdir.

V.A.Suxomlinski qeyd edir ki, “Musiqi təbiiyəçisindən kənarda mükəmməl aqlı təbiiyə mümkün deyil” [Suxomlinski V.A. Ürəyimi uşaqlara verirəm, 1979].

Təsviri fəaliyyət məşğələləri

Pedaqoji kollektivin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri də uşaqlar üçün estetik təbiiyə mühiti yaratmaqdan ibarətdir. Hər bir uşaq, öz inkişaf səviyyəsinə görə, bədii əsərdən zövq ala, onu qiymətləndirə bilər. Ona görə də istedadlı uşağı təbiiyə etməyin başlıca prinsipi onun daxili aləmini zənginləşdirməkdən ibarətdir. Uşaqların təsviri incəsənət nümunələrinə qayğılı münasibəti, onları duymaq bacarığının, onlarda olan qabiliyyət və bacarıqların inkişaf etdirilməsi estetik təbiiyənin vəzifələrindəndir.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində təşkil olunan *təsviri fəaliyyət* məşğələləri çox geniş təlim-təbiiyə imkanlarına malikdir. Bu məşğələlər uşağın estetik hisslərinin, zövqlərinin inkişafında, dünyagörüşünün formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Tanınmış metodist alim N.A.Qoryayeva yazır: “Təsviri incəsənət dərsi – bu, xüsusi bir dərstdir. Bu dərse verilən tələblər də xüsusi səciyyə daşıyır. Bu dərslər incəsənət qanunları əsasında qurulmalıdır. Bu tələbdən də bir sıra xüsusiyyətlər, məna tərzləri meydana çıxır. Təsviri incəsənət dərsləri, hər şeydən əvvəl, mədəni-estetik təbiiyə vəzifələrini yerinə yetirməlidir” [Qoryayeva N.A. Perviyi shagi v mire isskustva, 1991].

Təsviri fəaliyyət məşğələlərinin estetik-emosional əsaslarda aparılması, öz növbəsində, kiçik yaşlı uşaqların şəxsiyyətinin zənginləşdirilməsinə zəmin yaradır. Buna görə də müxtəlif vasitələrdən istifadə etməklə uşağın şəxsiyyətinin hərtərəfli inkişafına nail olmaq xüsusilə diqqət mərkəzində saxlanılır.

Məlumdur ki, şəxsiyyətin formalaşmasında məktəbəqədər yaş dövrünün rolu böyükdür. Bu dövrün xüsusiyyətləri inkişafın sonrakı mərhələlərindən fərqlənir. Hər hansı xüsusi bilik, bacarıq, vərdişlərin əldə edilməsi, müxtəlif növ fəaliyyətlərin mənimsənilməsinin əsası məhz bu dövrdə qoyulur və uşağın ümumi inkişafını təmin edir.

Hazırda təhsildə yeni təlim texnologiyalarından istifadənin geniş vüsət alması, interaktiv metodlardan istifadəyə marağın artması, eyni zamanda məktəbəqədər təhsilin müasir tələblərə cavab verən yeni metodik vəsaitlərlə təchiz edilməsi uşaqların mədəni-intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsində əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Kiçik yaşlı uşaqların şəxsiyyətinin ahəngdar inkişafını tədqiqat obyektinə çevirən L.V.Kuznetsova yazır: “Uşağın ahəngdar inkişaf etməsi üçün onlarda ətraf aləmə harmonik münasibət formalaşdırmaq lazımdır” [Kuznetsova L.V. Garmonicheskoye razvitiye lichnosti mladshego shkolnika, 1988]. Çox mühüm nəzəri və praktik əhəmiyyət kəsb edən bu fikir məktəb, eyni zamanda məktəbəqədər müəssisə mühitində təlim-təbiiyə prosesinin ahəngdar inkişafı üçün mühit yaratmaq zərurətini irəli sürür. Bu problemin həllində təsviri fəaliyyətin, təsviri incəsənət nümunələrinin rolu az deyil.

Hər bir məktəbəqədər təhsil müəssisəsində uşaqlarda təsviri incəsənətə maraq və tələbatın inkişaf etdirilməsi öz növbəsində təsviri fəaliyyət məşğələlərində onların estetik təbiiyə imkanlarını artırır. Bu imkanları nəzəri və praktik istiqamətlərinə görə diqqətli cəlb edir və onları aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar.

Nəzəri istiqamətlərə aiddir:

1. uşaqlara təsviri incəsənət nümunələri haqqında məlumatın verilməsi;
2. təsviri fəaliyyət məşğələlərində uşaqların estetik dünyagörüşünə yiyələnmələri üçün forma rəngarəngliyi (forma, quruluş, həcm, kompozisiya və s.) üzərində dayanılması, təsviri incəsənətin ayrı-ayrı növ və janrlarının yaradılmasında əsas ifadə vasitələri olan rənglər arasında əlaqələr, o cümlədən, isti (qırmızı, sarı, narıncı, qəhvəyi) və soyuq (göy, yaşıl, boz, ağ) rənglər haqqında müvafiq biliklərin verilməsi;
3. Azərbaycan xalq yaradıcılığının ayrı-ayrı növ və janrları haqqında düzgün təsəvvürün yaradılması;
4. Azərbaycan rəssamları, heykəltəraşlarının həyat və yaradıcılığı, ən məşhur əsərləri, onların bədii-estetik mahiyyəti haqqında zəruri məlumatların uşaqların nəzərinə çatdırılması.

Praktik istiqamətlərə aiddir:

1. təsviri fəaliyyətin əsasını təşkil edən məşğələ növləri (rəsm, yapma, applikasiya və s.) üzrə ilkin bacarıqların aşılması;
 2. uşaqlara müxtəlif formalarda, o cümlədən, rəssamlıq, applikasiya, yapma vasitəsilə müxtəlif fiqurların təsviri, dekorativ rəsmlərin, naxışların, ornamentlərin tərtibi, hazırlanması, bunun üçün lazım olan ilkin bacarıq və vərdişlərin aşılması.
- Göründüyü kimi, təsviri fəaliyyət məşğələlərində istər nəzəri, istərsə də praktik istiqamətlərdə bilik, bacarıq və vərdişlərin qabaqcadan müəyyənləşdirilməsi uşaqların estetik təbiiyəsinin bünövrəsini qoyur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki,

təsviri fəaliyyət məşğələlərində uşaqlara nəzəri və praktik istiqamətlərdə verilən biliklər, aşılması lazım gələn bacarıq və qabiliyyətlər, yeri gəldikcə, bir-biri ilə qarşılıqlı surətdə əlaqələndirilir.

Rəsm məşğələləri uşaqların bədii təfəkkürünün inkişafına güclü təsir göstərir. Diqqəti cəlb edən cəhətlərdən biri də odur ki, bu məşğələlərdə ən zəif uşaq belə "öz sözünü" deməyi bacarır.

Rəsm məşğələlərində uşaqlar mövzuda təsvir olunan obrazların, əşya və hadisələrin əks olunmasına xüsusi fikir verir, bədii təfəkkürün köməyi ilə öz məqsədlərinə nail olurlar. O da məlumdur ki, bədii təfəkkürü kifayət qədər inkişaf etməyən uşaq müəyyən süjeti kompozisiya baxımından əhatəli şəkildə təsvir edə bilmir.

Rəsm məşğələlərində uşaqların böyük əksəriyyəti yaradıcı fəallıq göstərməyə çalışır, mövzu ilə bağlı hər hansı bir hadisəni, obyekt sadəcə olaraq kağıza köçürür, öz əlavələri, fantaziyaları ilə yaradıcı şəxsiyyət kimi çıxış edir.

Kiçik yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsində rəsmlərin rənglərdən bəhs edərək mövzuların düzgün seçilməsi üzərində də dayanmaq lazımdır. Təcrübə və müşahidələr göstərir ki, mövzuların rəngarəngliyi, maraqlı olması bu prosesdə əsas rol oynayır. Uşaqların marağına, təsviri fəaliyyət imkanlarına uyğun seçilən mövzular daha mükəmməl şəkildə işlənir, tamamlanır. Təbiət mənzərələrinə, ilin fəsillərinə dair mövzular uşaqlar tərəfindən böyük maraqla qarşılanırlar. Beləliklə, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində aparılan təsviri fəaliyyət məşğələlərində uşaqların estetik tərbiyəsi üçün geniş imkanlar yaranır.

Rəsm məşğələləri uşaqlarda dərin estetik duyğular və hisslər oyadır, məsələn, təsvir olunmuş hər hansı bir mənzərə özündə təbiətin gözəlliklərini göstərməklə bərabər, həm də müəyyən təbiət hadisələrini (yağışın, qarın yağması, küləyin əsməsi, sel, daşqın və s.) əks etdirir. Bu da uşaqları düşünməyə, beyin vərdişlərini dəyişməyə sövq edir.

Uşaqlarla təsviri incəsənət nümunələri haqqında aparılan müsahibələr ayrı-ayrı növ və janrlar, onların yaradıcıları olan görkəmli sənətkarların həyat və yaradıcılığı haqqında məlumatların əldə edilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu zaman uşaqlar hər hansı əsərin estetik təsir xüsusiyyətləri haqqında müzakimə yürütmək qabiliyyətinə yiyələnirlər ki, bu da onların estetik inkişafı üçün məqsəduyğun sayılır.

Əsas hədəflər

Azərbaycanın bir çox rəssamları vardır ki, onların əsərlərindən uşaqların estetik tərbiyəsinin inkişafı üçün istifadə etmək məqsəduyğundur. Uşaqların dünyagörüşünü zənginləşdirmək üçün məşhur rəssam Bəhrüz Kəngərlinin əsərlərini də uşaqlara tanımaq məqsədəmüvafiqdir, çünki onun əsərləri uşaqların yaş və anlaq səviyyəsinə uyğundur. O, rəssamlığa yeni forma və məzmun gətirmişdir.

B. Kəngərli çoxsaylı əsərlərində vətənimizin gözəllikləri, tarixi yerləri, mənzərələri, təbiəti ilə insanların zövqünü oxşamağı bacarmışdır. Bu baxımdan onun əsərləri həm bədii-estetik cəhətdən, həm də tərbiyəvi cəhətdən uşaqlar üçün daha əhəmiyyətli və qiymətli. Belə ki, bu əsərlərlə uşaqları tanış edərkən, uşaqlarda vətəne, torpağa məhəbbət, düşməne nifrət, yüksək mədəni-əxlaqi keyfiyyətlər inkişaf etdirilir.

Dekorativ-təbii fəaliyyət kiçik yaşlı uşaqların böyük marağına səbəb olur. Dekorativ-təbii fəaliyyət istifadə olunan materiallardan, işlənmə texnikasından asılı olaraq müxtəlif növlərə ayrılır: rəsmlərin çəkilməsi, dekorativ-tərtibat işləri, dekorativ yapma, applikasiya işləri, təbiət materialları üzərində iş və s. Bu işlər uşaqlarda yaradıcılıq qabiliyyəti, praktik iş, əmək prosesinə qarşı münasibət tərbiyə edir, onlarda özünə inam hissi yaradır. Dekorativ-təbii fəaliyyətlə məşğuliyət prosesində uşaqlarda xalq yaradıcılığına, dekorativ-təbii sənət nümunələrinə maraq artırır və onlar bu nümunələrlə tanış olub onlar haqqında informasiya alırlar. Bu, eyni zamanda, uşaqların əl və barmaq əzələlərinin kiçik motorikasını inkişaf etdirir, onlarda ustad sənətkarların yaradıcılığına məhəbbət hissi formalaşdırır.

Dekorativ rəsmin əsasını təşkil edən *nəbat*i (bitkilər aləmi ilə bağlı) və *həndəsi* (fiqurlar, müxtəlif formalarla bağlı) naxışların istifadə olunduğu xalqlarımız, zövq oxşayan bədii tikmələr, toxumalar, keramikadan və ağacdan hazırlanmış ev əşyaları, qab-qacaq üzərində salınmış naxışlar uşaqların estetik hisslərini, zövqünü, eyni zamanda, rənglər arasında əlaqələri görmək, onları düzgün qavramaq bacarıq və qabiliyyətlərini inkişaf etdirir.

Yapma, applikasiya məşğələlərində də yuxarıda göstərdiyimiz istiqamətlərdə uşaqların bədii-estetik qabiliyyətləri inkişaf etdirilir. Tərbiyəçi kiçik yaş qruplarından başlayaraq, uşaqlarda *yapma* məşğələlərinə maraq oyatmalı, gil ilə tanışlıq və ondan istifadə qaydalarını mənimsətməlidir. Yapma işində sadə priyomların mənimsədilməsi tərbiyəçi üçün qarşıya qoyulmuş əsas məqsədlərin həyata keçirilməsinə imkan yaradır.

Applikasiya – müəyyən bir arxa plana yapışdırılmış təsvirdir. Arxa plan yalnız kağız deyil, həm də karton, parça, müxtəlif bankalar, plastik və s. ola bilər. Bu fəaliyyət növü müxtəlif hissələrin kəsilməsinə və düzgün formada yapışdırılmasına əsaslanır. Applikasiya məşğələləri təxəyyül, yaddaş, vizual qavrayışın formalaşmasına və inkişafına kömək edir. Uşağı fərdi inkişafa sövq edir, onda əməyə məhəbbət, səbr və əzmkarlıq, dəqiqlik formalaşdırır. Bu məşğələlər hərəkət koordinasiyasının, kiçik motor bacarıqlarının inkişafı üçün olduqca vacibdir. Məşğələ zamanı uşaq qaçı, yapışqan, fırça və s. ləvazimatlardan istifadə etməyi öyrənir.

Təsviri fəaliyyət məşğələləri kiçik yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsində çox geniş imkanlara malikdir, lakin bu imkanlar o zaman reallaşır, həyatı mahiyyət kəsb edir ki, uşaqlar hər hansı əsərin estetik təsir xüsusiyyətləri haqqında

mühakimə yürütmək qabiliyyətinə yiyələnsinlər və əməli fəaliyyət prosesində onlara istinad etsinlər. Bu, onların estetik inkişafında mühüm rol oynayır.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda rəsme təməl vərdişlərinin yaradılması üçün onlara şəkili və rəngləmə üçün albomlar, boyalar, rəngli karandaşlar hədiyyə etmək olar. Valideynlərin uşaqlarla birlikdə rəsm çəkmələri, birlikdə boya işləri görmələri valideyn – uşaq əlaqələrinin möhkəmlənməsinə, uşaqların təsviri incəsənət sahəsində inkişafını daha məqsədyönlü bir şəkildə həyata keçirmək üçün zəmin yaradır.

Kiçik yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsində onları əhatə edən sosial mühit və təbii şərait mühüm rol oynayır. İncəsənət əsərlərindən uşaqların estetik inkişafı üçün vasitə kimi istifadəyə bağcanın, qrup otağının dizayn edilməsini də aid etmək olar. Xüsusilə çini, gips, gil və plastmasdan düzəldilən fiqurlar uşaqların diqqətini daha çox cəlb edir və bu vasitələrdən bağçada tərbiyəçi ilə, evdə isə valideynlərlə birgə istifadə etmək uşaqların inkişafına müsbət təsir göstərir.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda rəsm əsərlərinə qarşı daha çox maraq yaratmaq üçün onları sərgilərə, rəsm qalereyalarına aparmaq olar. Təbii ki, burada uşağın yaş və anlaq səviyyəsi də nəzərə alınmalıdır. Bu zaman istər valideynlər, istərsə də tərbiyəçilər uşaqlara rəsm və onun müəllifi haqqında dolğun, yığcam, anlaşılıla birləşmələr verə bilərlər [Sylva, K., Melhuish, E., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I. & Taggart, B. 2010].

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, məktəbəqədər və məktəb yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsində təsir edən amillərdən biri də televiziya verilişləri və cizgi filmləridir. Cizgi filmləri uşaqların həyatında mühüm rol oynayır. Burada olan obrazlar uşaqların xəyal dünyasını zənginləşdirir və onların inkişafına böyük təsir göstərir [Austring, Benny D. 2013].

Nümayiş olunan uşaq verilişləri nəticəsində uşaqlar həm əylənir, həm də öyrənirlər. Bu verilişlərə uşaq bilik yarışmaları, uşaqların iştirakı ilə verilən konsertlər, aktyorlarla uşaqların birgə səhnəcikləri, tapmaca və ya şeir gecələri, uşaqları düşündürən sualların verildiyi yarışmalar aid edilir. Bununla belə, verilişlərin və cizgi filmlərinin uşaqların yaş və dərəcəyə uyğun olmasına vacibdir.

Tərbiyəçi-müəllimlərin şəxsi nümunəsi, məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin, o cümlədən, qrup otaqlarının zövqlə tərtib olunması da uşaqların estetik zövqünün formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Beləliklə, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaqların əqli, fiziki və mənəvi, mədəni inkişafı istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər sağlam nəslin yetişdirilməsinə xidmət edir. Uşaqların asudə vaxtının səmərəli təşkili və estetik tərbiyəsi müasir dövrdə qarşıya qoyulan mühüm məsələlərdən biridir. Xüsusilə teatr tamaşalarına baxış, səhnə ilə canlı ünsiyyətdə olmaq vərdişlərinin formalaşması uşaqlarda mədəniyyətə, incəsənətə məhəbbət və maraq hissləri yaradır.

Nəticə / Conclusion

Deyənləri ümumiləşdirərək belə nəticəyə gəlirik ki, estetik tərbiyə məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda aşağıda adlarını sadaladığımız bilik, bacarıq və qabiliyyətlərin inkişafını təmin edir:

- Estetik hisslər və bədii zövq;
- Müşahidə etmə və nəticə çıxarma;
- Yazıb yaratma və formalaşdırma;
- Mübahisə və müzakirə;
- Seçmə və fərqləndirmə;
- Meyllənmə və xoşlanma;
- Uzaqlaşma və nifrət.

Estetik tərbiyə, həmçinin, uşaqlarda təbiətdə, ətraf mühitdə, insanların hərəkətlərində, geyimində gözəllikləri görmək bacarığını inkişaf etdirir və yaradıcı qabiliyyətlərin formalaşmasına (musiqi duyumu, təsviri fəaliyyət və s.) şərait yaradır. Rəsm, yapma, quraşdırma, applikasiya kimi təsviri fəaliyyət məşğələlərinin hər birinin uşaqların bədii-estetik inkişafında müəyyən rolu və əhəmiyyəti vardır. Bu məşğələlərdə kiçik yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsini daha səmərəli şəkildə inkişaf etdirmək üçün ayrı-ayrı məşğələ növlərinin bədii-estetik mahiyyətinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Beləliklə, estetik tərbiyə yetişməkdə olan nəslin hərtərəfli inkişafına kompleks yanaşmanın mühüm amillərindən biri olduğundan tərbiyəçilər və valideynlər bunun üçün geniş imkanlar yaratmalıdırlar.

Ədəbiyyat / References

1. Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsilin proqramı (kurikulumu). (2014). Bakı, ARTPI-nin Təhsil Texnologiyaları Mərkəzi, 96 s.
2. Məmmədov Z.İ. (1978). Estetika və yeni insan tərbiyəsi. Bakı: "Azərneşr", 109 s.
3. Həmzəyev M.Ə. (1991). Pedaqoji psixologiya. Bakı, 270 s.
4. Həsənov A. (2000). Məktəbəqədər pedaqogika. Bakı, "Nasir", 374 s.
5. Salahov T.T. (1982). Dünya görüşünün və estetik baxışların formalaşmasında təsviri incəsənətin rolu. Bakı: "Azərneşr", 315 s.
6. Suxomlinski V.A. (1979). Ürəyimi uşaqlara verirəm. Bakı, 64 səh.
7. Qoryaeva N.A. (1991). Pervie shagi v mire iskusstva. (kniga dlya uchitelya). Moskva: "Prosveshenie", 159 s.
8. Kuznetsova L.V. (1988). Garmonicheskoe razvitie lichnosti mladshego shkolnika. (kniga dlya uchitelya). Moskva: "Prosveshenie", 224 s.
9. Austring, Benny D. and Sorensen Merete (2012). Towards a learning-oriented aesthetics concept.

10. Austring, Bennye D. (2013). Narration assists children in figuring out the world.
11. Pramling Samuelsson I. (2008). The Playing Learning Child: Towards pedagogy of early childhood, Göteborg University, Sweden.
12. Sylva, K., Melhuish, E., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I. & Taggart, B. (2010). Early childhood matters: Evidence from the Effective Pre-school and Primary Education project. London: Routledge.